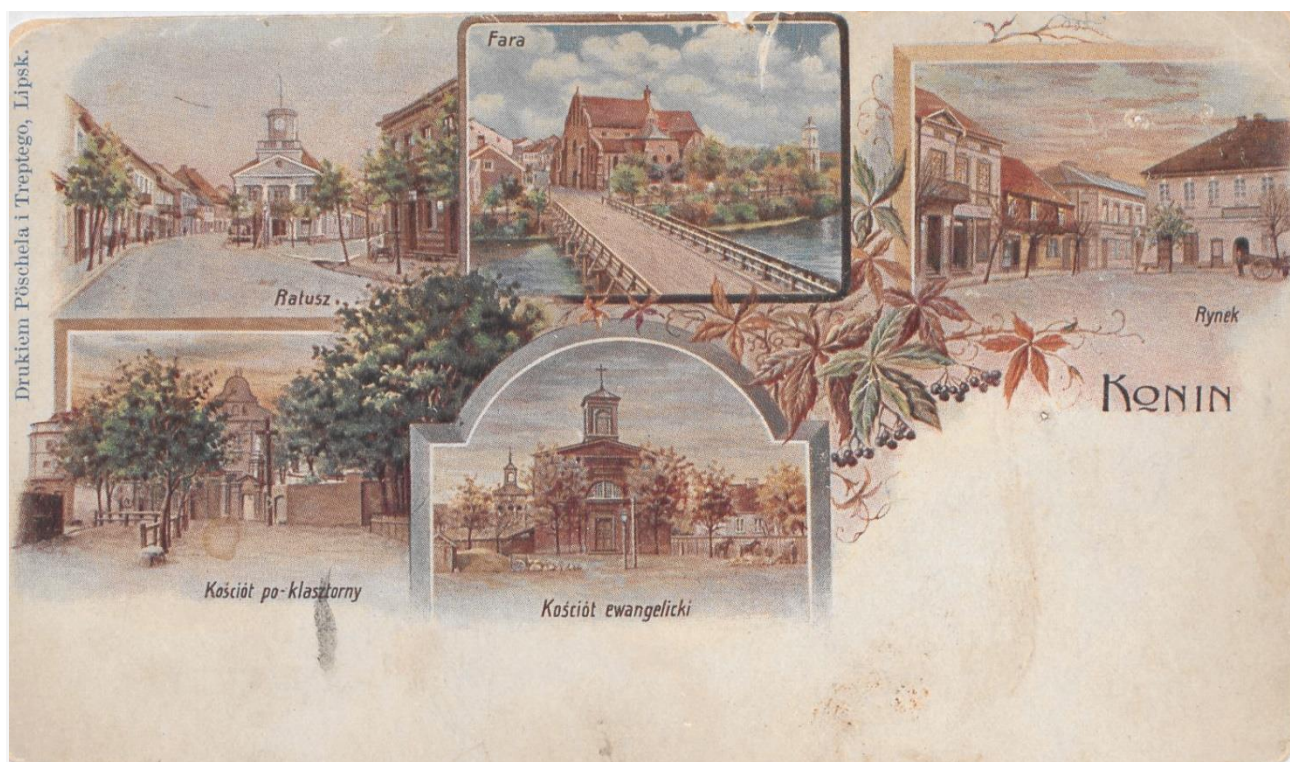

Dawny Starówka na archiwalnych pocztówkach z końca XIX i początków XX wieku

Koniec XIX w. Autor litografii nieznany, druk „Pöschel i Trepte”, Lipsk. APP Oddział w Koninie – 54/488/0, sygn. 1.

Najstarsza ze znanych pocztówek przedstawiających XIX-wieczny Konin. W lewym górnym rogu widać panoramę fragmentu ulicy Długiej (obecnie 3 Maja), Pocztowej (ob. również 3 Maja), Zielonej (obecnie Wiosny Ludów), z położonym u ich zbiegu ratuszem z przełomu XVIII i XIX wieku. Na następnej widoczny jest kościół farny oraz drewniany most na jednej z istniejących wówczas odnóg Warty – w średniowieczu pełniący funkcję fosi – w miejscu obecnego skrzyżowania ulic: 3 Maja i Szarych Szeregów. Na jej brzegu – tuż przed kościołem – znajdowała się pierwotnie brama miejska zwana Kaliską. Na kolejnej litografii uwidoczniono południowo – wschodni fragment rynku z wylotem ówczesnej ulicy Zielonej oraz tzw. Domem Zemełki, najstarszym świeckim budynkiem w mieście. Poniżej przedstawiono placyk położony przed wejściem do klasztoru O.O. Reformatów (obecnie fragment ulicy Reformackiej). Murowane zabudowania klasztorne wzniesiono w pierwszej poł. XVIII w., a po upadku powstania styczniowego zaborca ostatecznie skasował klasztor, stąd podpis – „Kościół poklasztorny”. Obok widok kościoła ewangelickiego wraz z placem położonym u zbiegu

przedmieść: Kolskiego (Warszawskiego) i Kaliskiego – zwanego także Przedmieściem Garncarskim (obecnie skrzyżowanie ulic: 3 Maja, Kolskiej i J. Dąbrowskiego). Ten wzniesiony w latach 1854-1856 kościół utrzymany był pierwotnie w formie budowli neoklasycystycznej – widocznej na litografii. Dopiero później, w początkach XX w., przebudowany został w stylu neogotyckim z charakterystyczną, wysmukłą wieżą. Obok widoczny fragment wzniesionej ok. 1840 r. plebanii oraz dawnej dzwonnicy wybudowanej ok. 1872 r.

Ok. 1910-1920 r. Nakł. H. Katz, Konin-fot. M. Pęcherski, Konin. APP Oddział w Koninie – 54/488/0, sygn. 5.

Rynek miejski, zwany także Rynkiem Pierwszym lub Rynkiem Głównym (dla odróżnienia od rynku drugiego, czyli Garncarskiego, znajdującego się w obrębie Placu Zamkowego), a od roku 1930 Placem Wolności. Widoczna zabudowa południowo – zachodniego narożnika rynku z wylotem ulicy 3 Maja, której odcinek od ratusza do wspomnianego placu nazywano pierwotnie ulicą Pocztową, bądź Pocztarską. Po lewej stronie widać tzw. dom Zemełki, najstarszy zachowany (obok kościoła farnego) budynek w mieście. W roku 1864 ówczesny właściciel, majątny kupiec i filantrop Walenty Modrzejewski, ofiarował go mieszkańcom Konina dla potrzeb szkoły średniej. Do roku 1937 gmach ten był kolejno siedzibą: progimnazjum, szkoły handlowej (w latach 1907-1914) oraz gimnazjum humanistycznego (od 1919 r.). Na pokrytym brukiem rynku, który wówczas odgrywał jeszcze rolę miejsca wymiany handlowej, znajdowała się głębinowa studnia miejska z pompami (niewidoczna na fotografii, gdyż znajdowała się po wschodniej stronie rynku). Widoczne są natomiast naftowe jeszcze latarnie.

Ok. 1910-1920 r. Nakł. H. Katz, Konin-fot. M. Pęcherski, Konin. APP Oddział w Koninie – 54/488/0, sygn. 4.

Fragment północno – wschodniej części rynku (obecnego Placu Wolności) z gmachem stanowiącym przez blisko półtora wieku siedzibę konińskich władz powiatowych. Wzniesiono go ok. 1828 r. dla potrzeb ówczesnego naczelnika obwodu. Na parterze znajdowały się pomieszczenia administracyjne, a na piętrze mieszkanie służbowe. Budynek uzupełniały zabudowania gospodarcze (kuchnia, stajnia, wozownia itp.) wzniesione na rozległym placu, ciągnącym się aż do rzeki Warty, a z drugiej strony wzdłuż dawnej ulicy Fawory (później Waliszewo, a od 1930r. Krótkiej) po ulicę Wodną. Po likwidacji obwodu w gmachu tym rezydowali rosyjscy naczelnicy powiatu, niemieccy landraci i polscy starostowie powiatowi. Po wojnie mieściło się tutaj Prezydium Powiatowej Rady Narodowej, a od 1975 stanowi siedzibę Urzędu Miejskiego. Ten najważniejszy w mieście obiekt administracyjny był świadkiem wielu dramatycznych wydarzeń historycznych, o czym świadczy uchwycony w kadrze przemarsz niezidentyfikowanego oddziału wojskowego.

Ok. 1910-1920 r. Nakł. H. Katz, Konin-fot. M. Pęcherski, Konin. APP Oddział w Koninie – 54/488/0, sygn. 15.

Fragment północno – zachodniego krańca dawnego Rynku Garncarskiego, zwanego także „rynkiem drugim”, od 1930r. Placem Zamkowym. Na wprost widać ulicę Bożniczą (obecnie A. Mickiewicza). Po prawej stronie – rozebraną na początku lat siedemdziesiątych kamienicę, na miejscu której stoi obecnie budynek wzniesiony pierwotnie dla Wojewódzkiego Klubu Techniki i Racjonalizacji. Dalej gmach dawnego żydowskiego domu modlitwy (bejth ha midrasz), zajmowany w przeszłości przez Miejską Bibliotekę Publiczną, a kilka lat temu zburzony przez ówczesnego właściciela. Rejon Placu Zamkowego stanowił do końca XVIII w. obszar podzamcza dla położonego nieco na południowy – zachód konińskiego zamku. M.in. znajdował się tutaj cmentarz, toteż jeszcze w początkach ubiegłego wieku zwano ten teren „starym cmentarzem”. Później obszar podzamcza, a także rozebranego ostatecznie ok. połowy XIX w. zamku zajęła dzielnica zamieszkała przez ludność żydowską. Powstały tutaj rynek, zwany „małym”, zajmował do wybuchu drugiej wojny światowej jedynie północną część obecnego placu, natomiast pozostała jego część była zabudowana. Wyburzyli ją hitlerowcy w 1941r., po wysiedleniu Żydów.

Ok. 1910-1920 r. Nakł. H. Katz, Konin-fot. M. Pęcherski, Konin. APP Oddział w Koninie – 54/488/0, sygn. 3.

Panorama Konina. Widok z wieży kościoła ewangelickiego, wzdłuż dawnej ulicy Długiej. Pierwotnie była to grobla wiodąca przez mokradła do bramy miejskiej zwanej Kaliską, która stała przed kościołem Św. Bartłomieja. Jeszcze w końcu osiemnastego wieku na tej tzw. „Nowej grobli” znajdowały się dwa mosty. Jeden na wysokości obecnego skrzyżowania z ulicą Żwirki i Wigury, a drugi na skrzyżowaniu z ulicą Szarych Szeregów. Ten ostatni został ostatecznie zlikwidowany dopiero po ostatniej wojnie, a pierwszy w początkach XX w. Pierwotnie znajdowało się tutaj kilka starorzeczy, będących odnogami rzeki Warty. Widać resztki jednej z nich w postaci zadrzewionych już wówczas mokradeł, przecinających ulicę 3 Maja na wysokości wspomnianej ulicy Żwirki i Wigury i obecnej ulicy Bankowej. Po lewej stronie widoczne są charakterystyczne dla dawnego miasta, a obecnie już w zasadzie nie istniejące zabudowania oficyn, mieszczących składy kupieckie i czynszowe mieszkania.

Ok. 1910-1920 r. Nakł. Księgarnia H. Katz, Konin- fot. M. Pęcherski, Konin. APP Oddział w Koninie – 54/488/0, sygn. 7.

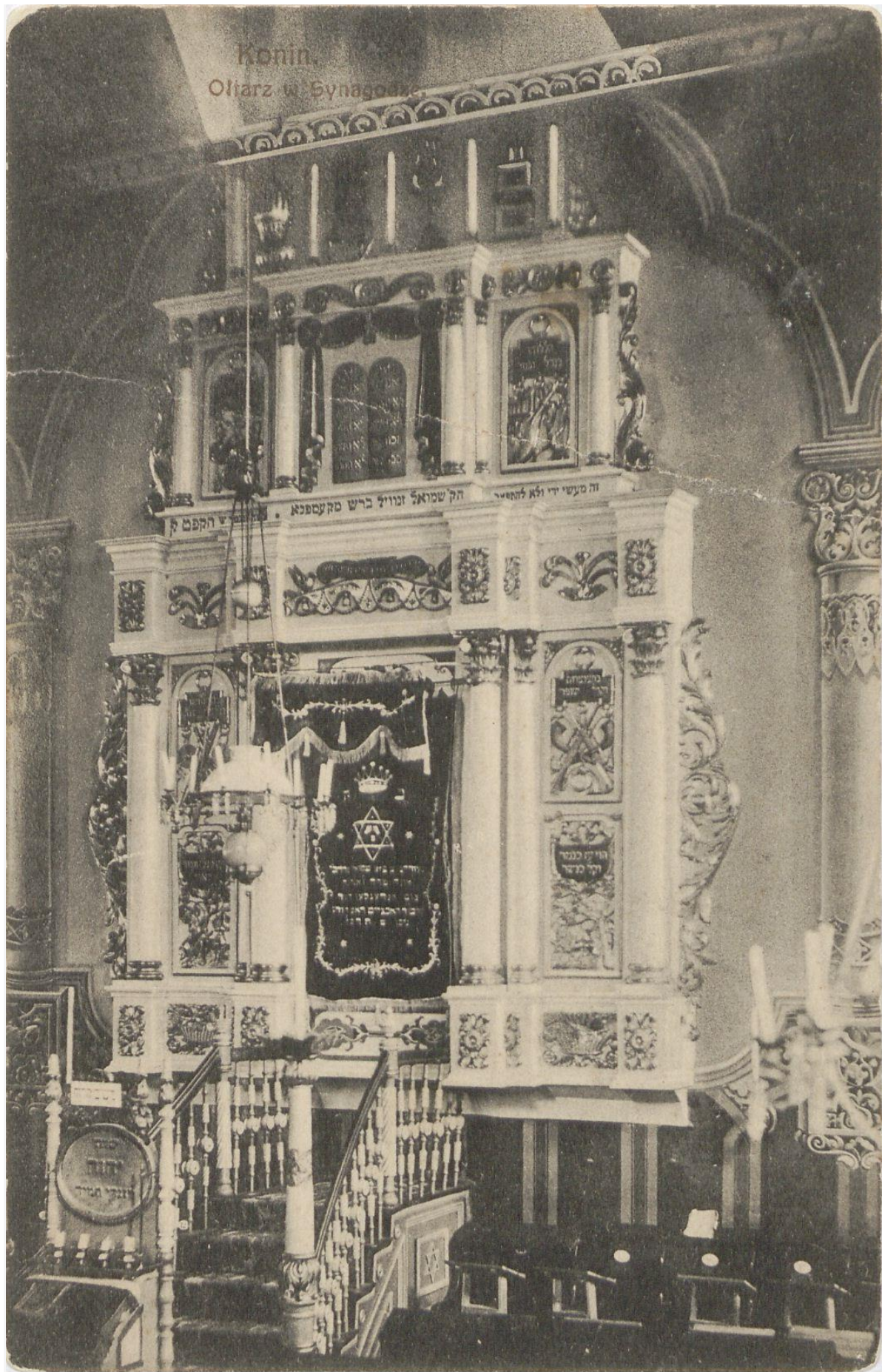
Cerkiew prawosławna. Wzniesiono ją w latach 1902-1903, m.in. dzięki ofercie pewnego petersburskiego kupca, który przekazał na ten cel 1000 rubli. Służyła jako cerkiew pułkowa stacjonującemu od czasów Powstania Styczniowego 13(5) Kargopolskiemu Pułkowi Dragonów oraz nielicznej grupie rosyjskich urzędników. Cerkiew powstała tuż za stojącym przy rynku (obecnym Placu Wolności) budynkiem, będącym siedzibą władz powiatowych, przy ówczesnej ulicy Mostowej (obecnie Wojska Polskiego), nad samą Wartą. W czasie pierwszej wojny światowej zdewastowali ją Niemcy, grabiąc m.in. miedziane poszycie dachu, co wkrótce doprowadziło budowlę do zupełnej ruiny. Po odzyskaniu niepodległości nieliczni w mieście prawosławni nie byli w stanie jej odbudować, toteż w połowie lat dwudziestych postanowiono ją rozebrać. Na pierwszym planie widoczny drewniany, niskowodny – a wówczas jedyny – most przez Wartę oraz nadrzeczny bulwar (istniejące do niedawna wały przeciwpowodziowe usypano dopiero po ostatniej wojnie). Po prawej stronie widać niezachowane w tym kształcie domy. W pierwszym od strony rzeki mieściła się prawdopodobnie carska komenda żandarmerii, a później siedziba policji zwanej Strażą Ziemską. Perspektywę dawnej ulicy Mostowej zamyka rynek ze stojącym po przeciwnej stronie tzw. Domem Zemełki.

Ok. 1910-1920 r. Nakł. Księgarnia H. Katz, Konin- fot. M. Pęcherski, Konin. APP Oddział w Koninie – 54/488/0, sygn. 17.

Konińskie synagogi. Widoczny na pierwszym planie gmach tzw. wielkiej synagogi (szil) korzeniami sięga roku 1825, ale ostateczny kształt nadała mu przebudowa dokonana po roku 1878. Otrzymała wówczas bogaty wystrój, utrzymany w formach orientalnych, typowy dla synagog wznoszonych w tym okresie. Za wielką synagogą widoczny budynek tzw. bejt ha-midrasz, czyli domu modlitwy i studiów talmudycznych, zbudowany ok. 1870 r., rozebrany kilka lat temu. Na pierwszym planie po lewej stronie widać narożnik nieistniejącego obecnie budynku żydowskiej łaźni rytualnej, zwanej mykwą, wzniesiony po roku 1882. W głębi za dawnym domem modlitwy – nie istniejąca kamienica, stojąca przy Rynku Garncarskim (obecnym Placu Zamkowym). Zespół sakralnych budynków konińskiej gminy żydowskiej został zdewastowany i ogołocony z bogatego wyposażenia przez hitlerowców w październiku 1939r.

Konin.
Oltarz w Synagodze

Ok. 1910-1920 r. Nakł. Księgarnia H. Katz, Konin- fot. M. Pęcherski, Konin. APP Oddział w Koninie – 54/488/0, sygn. 8.

Arka ha-kodesz w synagodze wielkiej, przez chrześcijan określana potocznie mianem ołtarza. Ustawiona na wschodniej ścianie sali modlitwowej była starsza od samego gmachu synagogi. Została bowiem przeniesiona z pierwszego drewnianego domu modlitwy, wzniesionego przez konińskich Żydów w latach 1763-1776. Na początku XIX w. obiekt ten znajdował się już w katastrofalnym stanie i został rozebrany ok. 1818 r., gdyż groził zawaleniem. W latach 1825-1829 wzniesiono nowy, murowany gmach synagogi (rozbudowany po 1882 r.), który przetrwał do naszych czasów. Sama arka ha-kodesz, jak też całe wewnętrzne wyposażenie, została zniszczona przez Niemców w 1939 r. Do wnęki, w której przechowywano zwoje tory, wiodły widoczne drewniane schodki z balustradą.

Ok. 1910-1920 r. Nakł. Księgarnia H. Katz, Konin- fot. M. Pęcherski, Konin. APP Oddział w Koninie – 54/488/0, sygn. 14.

Ulica Długa. Dzisiaj znajduje się tutaj skrzyżowanie ulic: Kolskiej, J. Dąbrowskiego i 3 Maja. Aż do końca lat czterdziestych naszego wieku, gdy nie było trasy Warszawskiej, a droga przechodziła przez centrum, tutaj schodziły się dwa najważniejsze trakty: Kaliski i Warszawski (Kolski). Widoczny po lewej stronie narożny dom to dawny zajazd, wzniesiony w początkach XIX w. Po prawej stronie widać fragment domu mieszkalnego, odrestaurowanego w początkach lat dziewięćdziesiątych minionego stulecia. Dalej dwa nie istniejące już parterowe budynki, a za nimi zachowane do dnia dzisiejszego kamienice. Po drugiej stronie ulicy odrestaurowana kamienica z drugiej poł. XIX w., w której mieści się obecnie

Archiwum Państwowe. W oddali widać bryłę kościoła farnego pod wezwaniem św. Bartłomieja. Widoczne są także drewniane słupy podtrzymujące linie telegraficzno – telefoniczne. Po 1907 r. Konin posiadał bowiem nie tylko połączenie telefoniczne z innymi miejscowościami, ale także wewnętrzną sieć telefoniczną, która ok. 1910 r. liczyła 32 abonentów miejskich i 4 zamiejscowych (majątki: Brzeźno, Gosławice, Maliniec i Żychlin).

Ok. 1910-1920 r. Nakł. Księgarnia H. Katz, Konin- fot. M. Pęcherski, Konin. APP Oddział w Koninie – 54/488/0, sygn. 13.

Ulica Długa (od 1919 r. 3 Maja) widziana od strony ratusza. Po lewej stronie – fragment budynku o znacznie zmienionej obecnie elewacji, powstałego po 1842 r. Dalej drewniane zabudowania na miejscu obecnego piętrowego budynku murowanego, a następnie gmach plebanii, otoczony wówczas ceglany parkanem. Po prawej stronie – nie istniejące już w tym kształcie parterowe kamienice. W głębi obrazu, na terenie cmentarza przykościelnego, widać kapliczkę zniszczoną przez Niemców w czasie ostatniej wojny.

Ok. 1910-1920 r. Nakł. Księgarnia H. Katz, Konin- fot. M. Pęcherski, Konin. APP Oddział w Koninie – 54/488/0, sygn. 10.

Zabudowania dawnego szpitala Św. Ducha położonego na ówczesnym Przedmieściu Warszawskim, od połowy XIX w. zwanym Kolskim, a później i współcześnie ulicą Kolską. Gmach szpitala wzniesiono po roku 1825, ale jego historia sięga czasów średniowiecza, kiedy to w roku 1422 ufundowano w Koninie szpital wraz z kościołem pod wezwaniem Św. Ducha i Św. Katarzyny. W pierwotnym znaczeniu tego słowa szpital był przytułkiem dla ubogich i chorych i starców. W roku 1804 dom szpitalny został przejęty przez władze miejskie. Wobec faktu, iż dotychczasowe zabudowania znajdowały się w katastrofalnym stanie postanowiono wybudować przedstawiony na fotografii budynek szpitalny. Po roku 1835, w związku z zaprowadzoną w Królestwie cywilną służbą lekarską, koniński szpital stał się lecznicą dla chorych, powoli rezygnując z funkcji przytułku. Na początku lat dwudziestych XX w. szpital przeniesiono do obszernych pomieszczeń dawnego monopolu spirytusowego przy ulicy Szpitalnej, a dotychczasową siedzibę przeznaczono na Gimnazjum Żeńskie im. Królowej Jadwigi. Rezydował tu następnie Sąd Grodzki i Powiatowa Komenda Policji Państwowej. W czasie okupacji znajdował się tutaj hitlerowski sąd obwodowy i komenda żandarmerii. Do roku 1973 budynek ten stanowił lokal Sądu Powiatowego w Koninie. Później mieścił się w nim Zespół Szkół Hutniczych i Technicznych.

Ok. 1910-1920 r. Nakł. Księgarnia H. Katz, Konin- fot. M. Pęcherski, Konin. APP Oddział w Koninie – 54/488/0, sygn. 19.

Ulica Kolska, dawniej zwana Przedmieściem Warszawskim, a od poł. XIX w. Przedmieściem Kolskim. W latach międzywojennych przyjęła się ostatecznie nazwa: ulica Kolska. Charakterystyczna dla ówczesnego Konina zabudowa przedmieść, na których obok innych zajęć znaczną rolę odgrywało rolnictwo. Poza centrum miasta ulice nie były brukowane, stąd szutrowa nawierzchnia drogi, stanowiącej część wiodącego przez Konin traktu Warszawa – Poznań. Niektóre z przedstawionych na zdjęciu budynków przetrwały do naszych czasów w niezmienionym kształcie. W oddali widać neogotycką wieżę kościoła ewangelickiego.

Ok. 1910-1920 r. Nakł. Księgarnia H. Katz, Konin- fot. M. Pęcherski, Konin. APP Oddział w Koninie – 54/488/0, sygn. 9.

Ulica Zofii Urbanowskiej. Dawnej nazywana Browarną, Bednarską, Piwną. Widoczny budynek tzw. Kasy Powiatowej, ówczesnego odpowiednika urzędu skarbowego. Przed nim, po prawej stronie nie istniejące zabudowania na miejscu późniejszego kinoteatru „Polonia”, a po wojnie kina „Górnik”. Po lewej stronie widać mur otaczający dawną fabrykę maszyn i narzędzi rolniczych braci Sander (później T. Skarbka, a następnie Z. Włodarczyka). Na jej miejscu wzniesiono w ostatnich latach bloki mieszkalne i parking. W głębi widoczny koniec zwartej zabudowy miejskiej, gdyż wspomniana ulica kończyła się na skrzyżowaniu z obecną ulicą J. Kilińskiego, dawniej zwaną Tamką. Dalej w stronę parku miejskiego prowadziła polna droga wiodąca przez błonia miejskie.

Ok. 1910-1920 r. Nakł. Księgarnia H. Katz, Konin- fot. M. Pęcherski, Konin. APP Oddział w Koninie – 54/488/0, sygn. 18.

Ulica S. Staszica, do 1930 roku zwana Nową. Po prawej stronie widoczny jest fragment w znacznym stopniu przebudowanej kamienicy z około 1835 r. stojącej u zbiegu z ulicą 3 Maja. Nieco dalej – przy skrzyżowaniu z ulicą Targową – widać wzniesiony po 1840 r., według projektu K. Pelletiera, parterowy dom mieszczański, charakterystyczny dla zabudowy Konina w połowie ubiegłego wieku. W głębi widać dużą, dwupiętrową kamienicę czynszową (nazywaną współcześnie „Kamienicą Essowej”), która w tym kształcie powstała na przełomie XIX i XX w., z połączenia i przebudowy wcześniej istniejących odrębnych budowli. Po lewej stronie fotografii uwidoczniono zachowany w niewiele zmienionej formie budynek, stojący tuż przy ulicy 3 Maja. Dalej widoczna jest następna nieistniejąca obecnie piętrowa kamienica, w której od czasu powstania styczniowego do pierwszych lat XX w. mieścił się rosyjski lazaret wojskowy, a później przez pewien czas urząd pocztowo-telegraficzny.

KONIN

Kościół ewangelicki

Ok. 1910-1920 r. Nakł. H. Katz, Konin-fot. M. Pęcherski, Konin. APP Oddział w Koninie – 54/488/0, sygn. 2.

Kościół ewangelicko-augsburski przy obecnej ulicy J. Dąbrowskiego. Początkowo powstała w 1826 r. parafia ewangelicko-augsburska użytkowała drewnianą budowlę dawnego szpitalnego kościółka św. Ducha. Wobec katastrofalnego stanu tejże świątyni w latach 1854-1856 wybudowano nowy murowany kościół. Pierwotnie budowlę nowego kościoła – położonego obok rozebranego po zakończeniu budowy wspomnianego kościółka św. Ducha – wzniesiono w stylu neoklasycystycznym. W latach 1901-1915 został rozbudowany i znacznie powiększony. Przede wszystkim przed 1908 r. wzniesiono nową, charakterystyczną wieżę. Kościół przebudowany został wówczas w stylu neogotyckim i także też otrzymał wyposażenie wewnętrzne. Na pierwszym planie widoczny plac przed kościołem, stanowiący skrzyżowanie dawnych traktów: Warszawskiego (Kolskiego) i Kaliskiego.

Ok. 1910-1920 r. Nakł. Księgarnia H. Katz, Konin-fot. M. Pęcherski, Konin. APP Oddział w Koninie – 54/488/0, sygn. 12.

Dawne przedmieście Kolskie, obecnie ulica Kolska, od strony skrzyżowania z ulicami: 3 Maja i J. Dąbrowskiego. Po lewej stronie widoczny budynek ówczesnego Szpitala Św. Ducha (do niedawna siedziba Zespołu Szkół Technicznych i Usługowych w Koninie). W głębi widoczny parkan dawnego ogrodu oraz zabudowania wzdłuż wspomnianej ulicy. Na pierwszym planie, po prawej stronie, widoczny nieistniejący obecnie parkan klasztoru O.O. Reformatów (Franciszkanów). Pierwotnie teren należący do klasztoru sięgał bowiem aż do

traktu (ulicy) Kolskiej. W miejscu tym obecnie znajduje się parking, położony pomiędzy Szkołą Podstawową nr 1, a ulicą Reformacką.

Ok. 1910-1920 r. Nakł. Księgarnia H. Katz, Konin- fot. M. Pęcherski, Konin. APP Oddział w Koninie – 54/488/0, sygn. 20.

Wjazd do miasta od strony tzw. traktu Kolskiego, zwanego również wcześniej traktem Warszawskim, czyli obecnej ulicy Kolskiej. Widok na plac przed kościołem ewangelickim, stanowiącym do połowy XX w. skrzyżowanie dwóch najważniejszych dróg przebiegających przez dawny Konin, czyli wspomnianego traktu Kolskiego (Warszawskiego) oraz traktu Kaliskiego, łączącego Konin z Kaliszem. Na pierwszym planie po prawej stronie widoczne pierwotne zabudowania rektyfikacji oraz fabryki wódek i likierów Szpilfogla i Waldmana. Dalej zabudowania dawnego zajazdu, mieszczącego się w zachowanym do dzisiaj budynku, stojącym na skrzyżowaniu obecnych ulic: 3 Maja i J. Dąbrowskiego.

Ok. 1910-1920 r. Nakł. Księgarnia H. Katz, Konin- fot. M. Pęcherski, Konin. APP Oddział w Koninie – 54/488/0, sygn. 11.

Ulica Wiosny Ludów, widziana od strony placu przed ratuszem. W latach od ok. 1810 r. do 1935 r. nazywana ulicą Zieloną, a następnie do 1939 r. i krótko po wojnie ulicą 11 Listopada. Po lewej stronie widoczny fragment fasady i wschodniej pierzei budynku ratusza. Po prawej stronie, w części nie istniejąca już w pierwotnym kształcie, charakterystyczna zabudowa XIX-wiecznego Konina.

Ww pocztówki pochodzą ze zbiorów Archiwum Państwowego w Poznaniu Oddział w Koninie

Opisy opracował Piotr Rybczyński